

Розділ V. Розвиток мистецької освіти

Петро Коваль,

доктор педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Petro Koval,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

**УДК 378.147:7
ББК 74.61**

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ МИСТЕЦТВА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

HUMANISTIC ORIENTATION OF ART IN FUTURE PROFESSIONALS' TRAINING

Автор статті розглядає професійну підготовку майбутніх фахівців з позиції гуманістичної спрямованості, основою якої є засоби мистецтва та мистецтво в цілому. Особлива увага приділяється працям науковців, які вбачають шлях до підвищення якості професійної підготовки в гуманізації навчально-виховного процесу з використанням мистецького складника.

Якісну професійну підготовку майбутніх фахівців автор убачає в формуванні в них гуманістичних цінностей, здатності усвідомлювати значення своєї професійної діяльності в загальній системі суспільно-економічних відносин та її вплив на інші сфери соціального життя, брати на себе відповідальність за наслідки своєї професійної діяльності для суспільства, природи, культури, планети.

Отже, сучасна освіта на засадах етики, моралі, культури, духовності повинна забезпечити формування людини-гуманіста, а не людини-користувача.

Ключові слова: гуманізація, навчально-виховний процес, професійна підготовка, засоби мистецтва, гармонійний розвиток.

The author considers the training of future professionals from the perspective of a humanistic orientation based on which has the means of art and art in general. Particular attention is given to scientists who solve the problem of training is considered in this approach, the humanization of the educational process with the use of art as a component.

Today, high-quality training of future specialists the author examines the need to establish their humanistic values, to realize the value of their professional activities in the general system of social and economic relations that its impact on other spheres of social life, as well as develop their ability personal sense of responsibility for the results of their professional activities to society, nature, culture, human, planet and taking on this responsibility.

According to this, the formation of today needs stability, complementary components such as the training of humanism; ethics; morality; culture; Spirituality, which ensure the formation of human and humanist, not a human user.

Keywords: humanization, educational process, training, means of art, harmonious development.

Автор статті розглядає професійну підготовку майбутніх фахівців з позиції гуманістичної спрямованості, основою якої є засоби мистецтва та мистецтво в цілому. Особлива увага приділяється працям науковців, які вбачають шлях до підвищення якості професійної підготовки в гуманізації навчально-виховного процесу з використанням мистецького складника.

Якісну професійну підготовку майбутніх фахівців автор убачає в формуванні в них гуманістичних цінностей, здатності усвідомлювати значення своєї професійної діяльності в загальній системі суспільно-економічних відносин та її вплив на інші сфери соціального життя, брати на себе відповідальність за наслідки своєї професійної діяльності для суспільства, природи, культури, планети.

Отже, сучасна освіта на засадах етики, моралі, культури, духовності повинна забезпечити формування людини-гуманіста, а не людини-користувача.

Ключові слова: гуманізація, навчально-виховний процес, професійна підготовка, засоби мистецтва, гармонійний розвиток.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Динамічний розвиток сучасного суспільства на тлі глобальної кризи, що охопила всі суспільні інститути і призвела до загострення політичних, економічних, екологічних, культурних та соціальних проблем, вимагає від людства нового підходу до вирішення проблеми підготовки майбутніх фахівців на основі гуманістичного, етико-естетичного підходів та здатності оперативної і мудро реагувати на виклики XXI століття.

Освіта, яка використовує гуманістичний підхід, формує якісно нове ставлення особистості до світу, допомагає їй більш адекватно реагувати на складні соціальні, економічні, політичні та духовні процеси. Тому необхідні нові підходи до формування особистості, яка була б здатною протистояти негативним викликам бездуховності. Як зазначає В. Нестеренко, потрібно творити новий тип людини «гомо модератус» (людина поміркована). [5, с. 305], тобто домінуючою ідеєю у вирішенні цієї проблеми має бути утвердження гуманістичної парадигми розвитку суспільства, ідеї цілісності, єдності і взаємозалежності сучасного світу. Гуманістична парадигма в своїй основі має психолого-педагогічні та етико-естетичні орієнтири професійного розвитку особистості, вона акцентує увагу на ролі людини в цьому процесі, а саме: на залежності перебігу процесу від людини та спрямуванні суспільно-історичного розвитку світу на її благо.

Важливу думку з приводу гуманізації освіти висловив видатний вітчизняний педагог К. Ушинський, який писав, що гуманна освіта повинна бути попереду спеціальної; немає найменшого сумніву, що реальна освіта є згубною для людини, якщо попередньо вона не розвинута гуманно. Під гуманною освітою, на думку вченого, треба розуміти розвиток людського духу [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Питанню гуманізації та гуманітаризації освіти присвятили свої праці такі вчені, як В. Андрущенко, Г. Балл, О. Барно, І. Бех, Є. Бондаревська, Т. Буяльська, Г. Васянович, С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Кочерга, В. Краєвський, Д. Лихачов, Е. Лузік, Н. Ничкало, О. Отич, Е. Помиткін, С. Резнік, В. Рибалка, О. Романовський, Л. Скрипникова, В. Чернилевський, О. Федій, Г. Філіпчук, Л. Хомич та ін.

Метою статті є розкрити важливість гуманізації навчально-виховного процесу з використанням засобів мистецтва у професійній підготовці студентів вищих навчальних закладів.

Завдання статті:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми в педагогічній теорії і практиці.
2. Виявити значення мистецтва як чинника гуманізації, гуманітаризації та забезпечення культуровідповідності вищої освіти.
3. Визначити педагогічні умови використання засобів мистецтва в професійній підготовці майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

На сьогодні можна констатувати, що рівень духовного, морального, культурного розвитку суспільства є досить низьким, і допускати його подальше зниження за жодних умов не можна. Особлива відповідальність за вирішення цього завдання покладається на навчально-освітні заклади, особливо щодо формування морально-духовних цінностей у майбутніх фахівців. Підтвердженням такої думки є висловлювання В. Чернилевського: «Поки державна політика освіти не стане одним з національних пріоритетів на основі духовного й морального оздоровлення суспільства, зі стану колапсу нам не вибратися. Духовність повинна стати загальним змістом державної політики... Ця найважливіша й найважча проблема повинна й може бути вирішена системою освіти – основою соціально-економічного й духовного розвитку країни. ...самоідентифікація нації має ґрунтуватися на її духовному відродженні шляхом синтезу науки, освіти, релігії, культури...» [9, с. 67-73]. Отже, випускник вищого навчального закладу має бути готовим до професійної діяльності за будь-яких обставин, більше того, він повинен відчувати відповідальність не тільки за результати і наслідки своєї діяльності, а й тих, хто працює чи знаходиться поряд з ним, і в цілому за долю країни.

Головною цінністю гуманістично спрямованого вищого навчального закладу є студент з його інтересами, здібностями й індивідуально-особистісними характеристиками. Тому у ВНЗ важливо створити для всіх студентів умови для гармонійного розвитку, здобуття повноцінної та якісної професійної освіти. Адже їхня подальша професійна діяльність має розглядатися не тільки за критерієм соціальної значущості, але і як сфера самореалізації особистості.

Сьогодні на якість освіти пливає не тільки високий професіоналізм фахівців, але й усе суспільне середовище, у якому перебуває людина з її морально-духовними цінностями. За їх відсутності природний стан людини, на думку Г. Гегеля, – це стан некультурності, насильства і несправедливості, з якого людям необхідно здійснити перехід у громадянське суспільство [1, с. 50].

У зв'язку з цим виникає необхідність переосмислення фундаментальних засад якісної професійної підготовки майбутніх фахівців з метою формування в них гуманістичних цінностей, усвідомлення значення своєї професійної діяльності в загальній системі суспільно-економічних відносин, її впливу на інші сфери соціального життя. Модернізація сучасної вищої освіти на засадах гуманістичної парадигми суспільства передбачає забезпечення єдності та гармонійності професійного, особистісного і культурного розвитку майбутніх фахівців, формування в них цілісної картини світу й особистісно-професійної готовності до майбутньої діяльності.

В основу обґрунтування змісту професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів покладено ідеї гуманізації, гуманітаризації та забезпечення культуровідповідності, що уможлиблюється за умов відбору і структурування змісту її мистецького компонента, науково обґрунтованого і педагогічно доцільного використання засобів мистецтва в навчально-виховному процесі, залучення студентів і викладачів до художньо-творчих колективів та формування культурно-естетичного середовища у вищому навчальному закладі.

Виявленню впливу мистецтва на формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього фахівця присвятили свої праці В. Абрамян, В. Бутенко, І. Зязюн, О. Костюк, О. Мелік-Пашаєв, С. Мельничук, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Федій, О. Шевнюк, Г. Шевченко, О. Щолокова та ін.

Особливого значення ролі мистецтва в професійній підготовці майбутніх фахівців надавав І. Зязюн. Він зазначав, що мистецтво завжди впливало на розвиток творчості, яка є невід'ємним складником професійної діяльності майбутніх фахівців, що виявлялося в позитивних емоціях. Постійне збагачення духовного потенціалу людини через

залучення до мистецько-творчої діяльності є міцною основою для її розвитку. Емоції й почуття не тільки виникають у процесі професійної діяльності, але й породжують діяльність та управляють поведінкою в процесі діяльності. Саме завдяки емоційно-почуттєвій сфері люди здатні налагоджувати контакти, краще розуміти один одного; через них відображають ставлення як до себе, так і до оточуючих. Емоції відіграють значну роль у навчанні майбутнього фахівця, впливають на формування мотивації та визначення домінуючих потреб особистості [3]. Отже, однією з важливих якостей мистецтва як специфічної форми суспільної свідомості, спрямованої на відображення ставлення людини до дійсності, є здатність викликати в неї емоційний відгук, співпереживання.

Опираючись на основні принципи процесу професійної підготовки студентів ВНЗ, найважливішими завданнями мистецтва як засобу художньо-естетичного розвитку майбутніх фахівців вважаємо:

- розвиток особистісної цілісності, духовності та послідовне формування естетичної культури студентів;
- виховання активного ставлення до естетичних явищ дійсності та мистецтва;
- цілеспрямоване і систематизоване формування навичок естетичного сприймання та оцінної діяльності;
- стимулювання й актуалізацію творчого потенціалу, удосконалення практичних знань, навичок та вмінь професійної діяльності;
- розвиток прагнення до творчої самореалізації в різних напрямках життєдіяльності.

Ці завдання структуруються за такими напрямками:

- світоглядно-аксіологічний (формування цілісної особистості в навчально-виховному процесі комплексно через наскрізні цивілізаційні цінності, серед яких виділяють загальнолюдські, національні, громадські, сімейні, особистісні, валеологічно-екологічні цінності) [8];
- пізнавально-діяльнісний (систематизація і послідовне поглиблення знань та уявлень студентів у царині мистецтва; формування й удосконалення практичних умінь і навичок у різних видах творчої діяльності; розвиток спостережливості, зорової пам'яті, просторових уявлень, тактильних і кінестетичних відчуттів, колірного зору, композиційних навичок);
- художньо-творчий (формування творчих здібностей та прагнення до творчої самореалізації, розвиток художньої уяви і творчої активності);
- сприймання та оцінювання (формування естетичного досвіду, навичок сприймання й оцінної діяльності, розвиток образного мислення, естетичного ставлення до явищ мистецтва та дійсності, естетичних почуттів, смаків, оцінок, потреб, емоційної сприйнятливості та чутливості, формування естетичної культури).

Великого значення почуттєвій сфері надавав Іоанікій Галятовський – представник української плеяди вчених другої половини XVII ст., автор багатьох проповідей і оповідань, найвідоміші з яких – «Ключ розуміння» (1659), «Небо нове» (1665), «Розмова Білоцерківська» (1678), «Лебідь» (1679) та ін. Він був переконаний, що дотримання моральних норм і цінностей є основою життєдіяльності людини. Особливо І. Галятовський наголошував, що почуттєва сфера формується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, можна лише через неї спонукати людину до високоморальних учинків, тобто почуттєва сфера є адекватною моральним вчинкам, їх віддзеркаленням. Чим вищий рівень моральної вихованості, тим більше вона відображається в почуттєвій сфері. Таким чином, професійно-особистісна чи будь-яка інша діяльність має спиратися на раціональну та почуттєву сферу особистості.

Гуманістична спрямованість мистецтва дає можливість формувати майбутнього фахівця на якісно нових засадах – «людина-професіонал», «людина-гуманіст», «людина-творець». Формування фахівця з якісно новим підходом до професійної діяльності спонукає науковців до пошуку нових підходів щодо розв'язання завдань професійної підготовки студентів ВНЗ. Педагогічно доцільним і перспективним, як зазначає О. Отич, є впровадження різновидів мистецтв та елементів мистецьких знань у навчально-виховний процес вищих і професійних закладів освіти з метою гармонійного розвитку особистості майбутнього професіонала [6, с. 91].

На такому ж підході наголошували О. Мелік-Пашаєв, Н. Миропольська, О. Михайличенко, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Шевченко, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін. Адже мистецтво виступає основою гармонійного, творчого розвитку, без чого професійна підготовка є неповноцінною. Воно є важливим складником виховання, основою гуманізації освіти, компонентом її змісту, чинником індивідуалізації та соціалізації особистості, детермінантою її етнічної й соціокультурної ідентифікації, елементом соціокультурного та естетико-розвивального середовища навчального закладу [4, с. 7].

Сьогодні професійну підготовку необхідно організовувати як мистецько-творчий процес, у результаті якого відбувається засвоєння системи загальносуспільних ціннісних орієнтирів, утілених у мистецтві. Впровадження засобів мистецтва у навчально-виховний процес дає можливість студентам оволодівати таємницями мистецького ремесла, яке практично реалізовується в професійній діяльності.

Такий шлях підготовки студентів ВНЗ до професійної діяльності суттєво відрізняється від професійної підготовки майбутніх фахівців без використання засобів мистецтва. Відмінність полягає в тому, що фахівець без залучення його до мистецтва набуває суто професійних знань та навичок, що сьогодні є недостатнім для створення гідної конкуренції спеціалістам міжнародного рівня. Водночас фахівець, який залучається до мистецтва, значно краще оволодіває професійними знаннями і такими важливими якостями, як культура взаємовідносин, проявляє гуманність щодо екологічного середовища, формує своє світосприйняття на основі моральності, духовності і т. ін. В основу концепції необхідно закласти принципи, які забезпечуватимуть як професійну підготовку студентів вищих навчальних закладів, так і формування особистості на кращих зразках духовності, а саме: принципи гуманізації, гуманітаризації, культуровідповідності.

Гуманізація навчально-виховного процесу, за визначенням С. Гончаренка, передбачає відображення в освітньому процесі тенденцій гуманізації сучасного суспільства, коли людська особистість визнається

найвищою цінністю, а утвердження блага людини є найважливішим критерієм суспільних відносин. Вона полягає в спрямуванні уваги освітнього закладу до особистості тих, хто навчається, забезпечення максимально сприятливих умов для виявлення і розвитку їхніх задатків і здібностей на основі поваги і довіри до них, прийняття особистісних цілей і запитів [2].

Використання мистецтва як важливого складника гуманізації навчально-виховного процесу в професійній підготовці студентів вищих навчальних закладів передбачає розвиток їхніх світоглядних уявлень, естетичного ставлення до дійсності та особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, формування потреб у художньо-творчій самореалізації і духовному самовдосконаленні. Такий шлях дасть можливість студентській молоді прилучитися до образної мови різних видів мистецтв, розмаїття жанрів і стилів українського і зарубіжного мистецтва, пізнати своєрідність вітчизняної художньої культури в контексті світових культуротворчих процесів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Нині в освіті утверджується гуманістична парадигма, яка зумовлює особистісну орієнтацію освіти і педагогічної науки. Гуманістична парадигма базується на тому, що олюднення освіти передбачає звернення не лише до інтелекту, а й до інших сфер особистості, передусім емоційно-почуттєвої, та конкретизується в антропологічній, культурологічній, аксіологічній, холистичній, науково-мистецькій парадигмах. Їх головною цінністю виступає людина, яка позиціонується вже не як гвинтик суспільної системи, а як людина культури, неповторна творча індивідуальність, сутнісними ознаками якої є свобода, гуманність, духовність, творчість та адаптивність.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень проблеми є шляхи утвердження гуманістичної парадигми в освіті, що дають можливість студентам ВНЗ не тільки адаптуватися до середовища, у якому вони перебувають, але й підняти на вищий рівень підготовку майбутніх фахівців, зокрема її гуманістично-світоглядну спрямованість, яку можуть забезпечити засоби мистецтва.

1. Гегель Г. Учение о праве, долге и религии / Г. Гегель // Работы разных лет. В 2-х т. – Т. 2. – М., «Мысль», 1973. – С. 50.
2. Гончаренко С.У. Гуманітаризація загальної середньої освіти / С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальований. – К.: АПУ, 1994.
3. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : [навч. посіб. / І. Зязюн, Г. Сагач]. – К. : УФІМБ, 1997. – 302 с.
4. Лютич О. М. Розвиток творчої індивідуальності студентів професійно-педагогічних навчальних закладів засобами мистецтва: монографія / О. М. Отич; за наук. ред. І. А. Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2011. – 248 с.
5. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: Онтологія людини: навч. посіб. для студ. вузів / В. Г. Нестеренко. – К.: Абрис, 1995. – С. 305.
6. Отич. О. М. Мистецтво у розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: Комплекс навчально-методичного забезпечення викладання психолого-педагогічних дисциплін: У 3-х ч. – Полтава: Інтер Графіка, 2006. – Ч. 1. – Навчальні плани та програми з дисциплін психолого-педагогічного циклу. – 150 с.
7. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : [у 2 т.]. – К. : Рад. школа, 1983. – С.38.
8. Хомич Л. О. Аксіологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя /Л. О. Хомич // Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога: [Монографія]; заг. ред. Л. О. Хомич. – Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – 143 с.
9. Чернилевський В. Д. Духовно-моральні цінності – основа виховання та соціалізації сучасного суспільства / В. Д. Чернилевський // Нові технології навчання: Зб. наук. праць. – Київ-Вінниця, 2009. – Спеціальний випуск № 58: Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах. – Ч. 1. – С. 67-73.

Reference

1. Hehel' N. Uchenye o prave, dolhe i relihyi / N. Hehel' // raboty raznykh let. V 2-kh t. – Т. 2. – М., «Mysl'», 1973. – S. 50
2. Honcharenko S.U. Humanitaryzatsiya zahal'noyi seredn'oyi osvity / S.U. Honcharenko, Yu.I. Mal'ovanyu. – K.: APNU, 1994.
3. Zyazyun I. A. Krasa pedahohichnoyi diyi : [navch. posib. / I. Zyazyun, H. Sahach]. – K. : UFIMB, 1997. – 302 s.
4. Lyutykh O.M. Rozvytok tvorchoyi individual'nosti studentiv profesiyno-pedahohichnykh navchal'nykh zakladiv zasobamy mystetstva: monohrafiya / O.M. Otych; za nauk. Red.. I.A. Zyazyuna. – Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2011. – 248 s.
5. Nesterenko V.H. Vstup do filosofiyi: Ontolohiya lyudyny: navch. posib. dlya stud. vuziv / V.H. Nesterenko. – K.: Abrys, 1995. – S. 305).
6. Otych. O.M. Mystetstvo u rozvytku tvorchoyi indyvidual'nosti maybutn'oho pedahoha profesiynoho navchannya: Kompleks navchal'no-metodychnoho zabezpechennya vykladannya psykholoho-pedahohichnykh dystsyplin: U 3-kh ch. – Poltava.: Inter Hrafika, 2006. – Ch. 1. – Navchal'ni plany ta prohramy z dystsyplin psykholoho-pedahohichnoho tsykladu – 150 s.
7. Ushyns'kyu K. D. Lyudyna yak predmet vykhovannya / K. D. Ushyns'kyu // Vybrani pedahohichni tvory : [u 2 t.] – K. : Rad. shkola, 1983.
8. Khomykh L.O. Akxiolohichni osnovy profesiyanoi pidhotovky maybutn'oho vchytelya /L.O. Khomykh// Akxiolohichnyy pidkhid – osnova formuvannya tsilisnoyi osobystosti maybutn'oho pedahoha: [Monohrafiya]; zah. red. L.O. Khomykh. – Kyiv-Nizhyn: Vydavets' PP Lysenko M.M., 2010. – 143 s. S. 17.
9. Chernylevs'kyu V.D. Dukhovno-moral'ni tsinnosti – osnova vykhovannya ta sotsializatsiyi suchasnoho suspil'stva / V.D. Chernylevs'kyu // Novi tekhnolohiyi navchannya: Zb. nauk. prats'. – Kyiv – Vinnytsya, 2009. – Spetsial'nyy vypusk №58: Dukhovno-moral'ne vykhovannya i profesionalizm osobystosti v suchasnykh umovakh. – Ch. 1. – S. 67-73.